

נתניהו לא קרא את ז'בוטינסקי עד הסוף

שאל אריאלי 18 בינואר 2024 20:00 🔔 התראות במייל

בשיח הפוליטי והציבורי המלווה את המלחמה בעזה ומובל על ידי בנימין נתניהו, שרים ופרשנים, שולטת המסקנה כי על ישראל לשקם את "קיר הברזל". אלה האוחזים בה קראו והפנימו את חלקו הראשון של המאמר של זאב ז'בוטינסקי, "על קיר הברזל (אנחנו והערבים)", שהתפרסם ב-1923 ועיצב את המדיניות של היישוב העברי ושל מדינת ישראל כלפי הסכסוך הישראלי-ערבי במשך כמעט מאה שנה. מדיניות זו הצליחה, ופתחה בסופו של דבר חלון הזדמנויות מדיני ליישוב הסכסוך עם העולם הערבי כולו. אלא שנתניהו ביקש לסגור את חלון ההזדמנויות המדיני באמצעות המדיניות שנקט בעשורים האחרונים כלפי אש"ף וחמאס וכלפי יוזמת השלום של הליגה הערבית. זו מדיניות הסותרת את חלקו השני, היותר חשוב, של המאמר, שבו מתייחס ז'בוטינסקי לאפשרות של יישוב הסכסוך.

לאחר הצהרת בלפור ב-1917 ואישור כתב המנדט ב-1922, רווחו בארץ שתי גישות מרכזיות ביחס לסכסוך שהלך והחריף בין היישוב העברי והתנועה הציונית לבין ערביי פלשתינה-א". היו כאלה כמו יהודה מאגנס מ"ברית שלום", שגרס ב-1925 כי יש "לסלול דרך הבנה בין יהודים וערבים לצורות חיים משותפות בא"י על יסוד שוויון שלם בזכויותיהם הפוליטיות של שני לאומים". אבל בשני הצדדים רק מעטים תמכו בגישה זו. ערביי הארץ רצו להבטיח שהיא תישאר ערבית באופייה, באוכלוסייתה ובריבונותה, ואילו התנועה הציונית רצתה לממש בעזרת הבריטים את המהפך הדמוגרפי והמרחבי שנדרש להקמת מדינה דמוקרטית בעלת רוב יהודי בכל הארץ. כדברי הנציב הבריטי הראשון, הרברט סמואל, עם כניסתו לתפקיד בינואר 1920, "מדיניות ממשלת הוד מעלתה, שאותה הגעתי לכאן כדי ליישם, היא לעודד את היהודים להשתלט על הארץ".

חוסר הרצון בחיים משותפים מהבחינה הלאומית וחוסר ההיתכנות שלהם, חייב את התנועה הציונית לאמץ את הגישה של ז'בוטינסקי. בחלקו הראשון של מאמרו ז'בוטינסקי מסביר ומצדיק את עמדת הערבים: "משום שלא לערביי ארץ ישראל ולא לשאר הערבים אין אנו יכולים להציע שום פיצוי בעד ארץ ישראל. משום כך אין להעלות על הדעת הסכם מרצון". לכן, על ההתיישבות הציונית

"להימשך בניגוד לרצונה של אוכלוסיית הילידים [הערבית, ש"א]. ולפיכך היא יכולה להמשיך ולהתפתח רק בחסותו של כוח מגן, שאינו תלוי באוכלוסייה המקומית — קיר ברזל, שאותו לא יהא בכוחה של האוכלוסייה המקומית להבקיע". כלומר, יש לבנות עליונות צבאית, שתבטיח את מימוש זכותו של העם היהודי למדינה במולדתו — זכות שהוכרה על ידי הקהילה הבינלאומית.

דחיית החלטת החלוקה ב-1947 על ידי ערביי פלשתינה ומדינות ערב ויציאתם למלחמה כדי לבטלה בכוח, העידו כי הם שוללים את זכותו של העם היהודי למדינה. המופתי, אמין אל-חוסייני, דבק בתפישה "כולה שלי", והכריז בתגובה להחלטה: "אומה שואפת חיים אינה משלימה עם חלוקת מולדתה" (1947). ניצחונה של ישראל במלחמת העצמאות היה חיזוק נוסף למדיניות קיר הברזל.

במרץ 1948, במהלך השלב הראשון של מלחמת העצמאות וטרם הכרזת המדינה, אמר דוד בן-גוריון: "הקמת המדינה היהודית לא היתה נתונה למעשה בהחלטת האו"ם מיום 29 בנובמבר — אם כי להחלטה ההיא היה ערך מוסרי ומדיני רב — אלא באפשרות הכרעתנו בכוח בארץ. על ידי כוחנו אנו — אם נרצה לגייסו במלוא יכולתנו — תקום המדינה גם עכשיו". בסיומה של המלחמה כתב נחום גולדמן, נשיא הקונגרס היהודי העולמי, "היה זה אות ומופת ליתרונן של המבצע הישיר על דרכי המיקוח הדיפלומטי: לא להסכים לשום ויתורים, להגיב ביד חזקה על כל התנכלות, לחתוך כל קשר גורדי בלהב החרב, ולעצב את ההיסטוריה הישראלית על ידי יצירת עובדות — כל אלו היו לכאורה פתרון כה פשוט, כה משכנע, כה יעיל ומרומם נפש כאחד, עד כי גישה זו הפכה לעמדת היסוד של ישראל בסכסוך עם העולם הערבי".

ועם זאת, בחלק השני של המאמר "קיר הברזל" מסביר ז'בוטינסקי כי העליונות הצבאית אינה המטרה, אלא היא אמצעי בלבד. המטרה היא השגת הסכם שלום עם הערבים המבוסס על פשרה. "עם חי מסכים לשאלות גורליות ועצומות כאלה רק כאשר לא נשארת לו כל תקווה, כאשר בקיר הברזל לא נראה אף לא סדק אחד, רק אז מאבדות קבוצות קיצוניות שסיסמתן 'בשום אופן לא' את קסמן, וההשפעה עוברת לקבוצות המתונות... רק אז יבואו אלינו המתונים האלה ובידם הצעות לווייתורים הדדיים. רק אז הם יתחילו לשאת ולתת עימנו ביושר ובשאלות מעשיות, כגון ערובה נגד גירוש מהארץ, או בעניין שיווי זכויות, או בדבר ישות לאומית עצמאית".

תהליך ההתפכחות מהרעיון שאפשר להתבסס רק על עליונות צבאית החל ב-1956. האולטימטום הרוסי והלחץ האמריקאי, שאילצו את בן-גוריון לוותר על "מלכות דוד השלישית" בגמר מלחמת קדש, גרמו לו להבין את החשיבות של יחסי ישראל עם הקהילה הבינלאומית. בריאיון ל"הארץ" (1959) הוא אמר: "מי שסבור שכיום אפשר לפתור בכוח צבאי בלבד שאלות היסטוריות בין עמים, אינו יודע באיזה עולם אנו חיים". לדבריו, "יחסינו עם עמי העולם אינם פחות חשובים מאשר כוחנו הצבאי, שעלינו להוסיף לטפחו, כדי להרתיע התקפות וכדי לנצח אם ניאלץ להילחם".

ואולם, הניצחון הצבאי המזהיר במלחמת ששת הימים גרם להיפוך של תהליך ההתפכחות, וחזק את משקלה של העליונות הצבאית בתודעה בישראל. האופוריה שהתלוותה לניצחון הביאה לעליית כוחן של תנועות משיחיות-לאומניות, ונהפכה למכשול בדרך להשגת התכלית המדינית של הסדר קבע. בניגוד לקודמה בתפקיד, לוי אשכול, שראה בשטחים הכבושים אמצעי להשגת הסכם מדיני, ראשת הממשלה גולדה מאיר לא ראתה טעם בהחזרת השטחים. "שרטוט מפות", טענה, "אינו מקרב את השלום".

היא הודיעה כי פני ישראל לשלום, אך אין היא מאמינה לתוכניות השלום שהוצעו בשנים 1970-1971, שהתקבלו על ידי נשיא מצרים, אנואר סאדאת, והיו הסנונית הראשונה של הצעות לווייתורים הדדיים מהצד הערבי. מאיר מיאנה לקבל שתפישת "קיר הברזל" השיגה את מטרתה, ולכן סירבה להמיר את ההישג הטריטוריאלי בהסכם שלום. רק המחר הבלתי נסבל של מלחמת יום הכיפורים ב-1973 וההתעקשות של נשיא ארה"ב ג'ימי קארטר, הניעו את התהליכים המדיניים שהובילו לסדרה של הסכמים בין ישראל למצרים, שהרחיקו ומרחיקים מלחמה בין השתיים כבר כמעט 50 שנה.

הסכם השלום עם ירדן, שוויתרה ב-1988 על כל תביעותיה בגדה המערבית (אותה איבדה ב-1967), היה קל יחסית להשגה, משום שלא היה כרוך בהחזרה משמעותית של שטחים; ושתי המדינות נהנות ממנו כבר 30 שנה. ואילו עם סוריה ישראל החמיצה את ההזדמנות להשגת הסכם שלום בשנת 2000 (בוועידת שפרדסטאון), כפי שתיאר בהרחבה ראש המשלחת הישראלית למו"מ עם סוריה, האלוף במיל' אורי שגיא בספרו "היד שקפאה".

אש"ף, הנציג הלגיטימי של העם הפלסטיני, עבר שינוי בעמדותיו, עד שב-1988 הכריז על קבלת החלטות האו"ם 242, 181 ו-338. בכך הוא הכיר

בהחלטה שהיתה הבסיס להקמת "מדינה יהודית" ובקווי מאי 1967 כבסיס להסכמי שלום, אף שאלה הותירו לפלסטינים מדינה על 22% משטח פלשתינה המנדטורית. כלומר, העיקרון המרכזי של אש"ף של "מאבק מזוין" התנפץ על "קיר הברזל" הישראלי 71 שנה לאחר הצהרת בלפור.

ואולם, ראש הממשלה יצחק שמיר סירב לראות בכך תהליך התמתנות, והצהיר ב-1989: "פעם דיברו על זריקתנו לים. היום הם לא אומרים זאת. הם נעשו מתוחכמים יותר — הגדרה עצמית לפלסטינים, והאחדה נוטה אליהם. אך אם באמת נסתכל במציאות, היא לא השתנתה. הערבים הם אותם ערבים... והים אותו ים. המטרה נשארה אותה מטרה — השמדת מדינת ישראל".

גם ההכרזה של אש"ף בספטמבר 1993 עם החתימה על הסכמי אוסלו, כי הוא מכיר "בזכותה של ישראל להתקיים בשלום ובביטחון, מכיר בהחלטות מועצת הביטחון 242 ו-338, מתחייב לפתרון הקונפליקט בדרכי שלום ובאמצעות משא ומתן, מגנה את הטרור, ורואה בחתימה תחילתו של עידן של דו־קיום ללא אלימות וצעדים אחרים המסכנים את היציבות והשלום", לא שינתה מאומה אצל יורשו של שמיר בליכוד, נתניהו. הוא הכריז בתגובה, כי "מדינת אש"ף אשר תושל 15 ק"מ מחופי תל אביב תהווה סכנת מוות מיידית למדינה היהודית... מדיניות אש"ף היא תורת השלבים, ומטרתו היא להשמיד את מדינת ישראל ולא להגיע להסדר איתה. ההחלטות שקיבל אש"ף ב-1988 נועדו רק לרצות את ארצות הברית".

התגובות הללו, כמו של רבים אחרים בימין, העידו כי אין זה משנה מה תהיה עמדתם ומה יציעו הפלסטינים, לנצח הם ייחשבו כשוללי פשרה, משום שבנרטיב שלהם פלסטין כולה שלהם. חשוב לציין כי הפלסטינים לא הסתירו מעולם את הנרטיב הזה, וגם השינוי הדרמטי בעמדתם, עם ההכרה בהחלטות האו"ם, לא שינה אותו. בהקדמה להכרזה ב-1988 הודיעה המועצה הלאומית הפלסטינית על הסכמתה לחלוקת הארץ לשתי מדינות, "חרף העוול ההיסטורי שנכפה על העם הערבי הפלסטיני". כך גם כתב כעבור ארבע שנים פייסל חוסייני, אז השר לענייני ירושלים ברשות הפלסטינית: "כאשר שרטט אש"ף בקווים כלליים את תוכניתו, היינו מודעים לחלוטין שתוכנית כזו לא תעשה עם עמנו צדק אמיתי ומוחלט. כי צדק טהור פירוש... שיבה לאדמת פלסטין".

הפשרה הפלסטינית אינה נובעת מתפישה של צדק או מביטול הנרטיב הפלסטיני ואימוץ הנרטיב הישראלי, אלא היא נדרשה לנוכח העליונות הצבאית

הישראלית (קיר הברזל), והלגיטימציה שישראל זכתה לה בקווי 1967. היטיב לבטא זאת אוסאמה ימאני, משפטן ובעל טור ביומן הסעודי הממסדי "עוכאט": "אנו נלחמים בישראל וחותרים להביא לקיצה, שעה שהיא עובדה קיימת וישות ממשית שיש לה יחסים בינלאומיים וקשרי ידידות עם רוב מדינות העולם. אנו חותרים להשמיד מדינה שיש לה כוח ויכולת שמאפשרים לה להכניע את כל מי שתוקף אותה ומאיים על קיומה" (2.11.18).

במשא ומתן שניהל אש"ף עם ישראל בהמשך, הוא חזר והציג הצעות שכולן מתיישבות לחלוטין עם ההחלטות הבינלאומיות, ששני הצדדים הכירו בהן כבסיס למו"מ, ובחלקן אף הפגין גמישות רבה. ההצעה מרחיקת הלכת ביותר היתה של מחמוד עבאס (אבו מאזן) בתהליך אנאפוליס ב-2008 ולאחריו. עיקריה: חילופי שטח של 3.8% מהשטחים, שישאירו תחת ריבונות ישראל כמעט 80% מהישראלים הגרים מעבר לקו הירוק; הקמת מדינה פלסטינית מפורזת ומוגבלת בחימושה; חזרה סמלית של פליטים פלסטינים (80-100 אלף); סיפוח לישראל של השכונות היהודיות במזרח ירושלים (למעט הר חומה); השארת ריבונות ישראלית בכותל, ברובע היהודי ובחצי מהרובע הארמני בעיר העתיקה, והכרה של הפלסטינים בקץ הסכסוך.

הפסקת השיחות בין עבאס וראש הממשלה אהוד אולמרט, ובחירתו מחדש של נתניהו לראשות הממשלה ב-2009, הפכו את ה"הצעות לווייתורים הדדיים" של הפלסטינים, ואת יוזמת השלום של הליגה הערבית מ-2002, לחסרות כל ערך מבחינת ישראל. נתניהו חזר והצהיר במרץ 2015: "אין ולא תהיה מדינה פלסטינית... בין הירדן ובין הים לא תקום שום ריבונות זרה. הנוכחות היהודית וההתיישבות היהודית בכל יהודה ושומרון תחיה, תשגשג ותתקיים לעולמי עד". כלומר, ההצעה של הפלסטינים אינה רלוונטית, משום שאין בכוונת נתניהו ליישב את הסכסוך בכפוף להחלטות הבינלאומיות.

בניגוד לאש"ף, חמאס — במאבקו על הנהגת העם הפלסטיני תחת התפישה של פלסטין כולה שלי — ניסה מאז האינתיפאדה הראשונה ב-1987, בדרך הטרור, לסדוק את "קיר הברזל" הישראלי. הכשלת תהליך אוסלו על ידי חמאס והימין המשיחי והלאומני בישראל ביחד עם נתניהו — כפי שהוא עצמו התפאר — הובילה לנסיגה החד-צדדית מעזה ב-2005, שסדקה את "קיר הברזל" והעניקה רוח גבית אדירה לתפישת ההתנגדות והטרור של חמאס, שמיהר לתרגמה לניצחון בבחירות ב-2006.

מאז חזרת נתניהו לראשות הממשלה הוא עשה כל שביכולתו להעצים את חמאס, כדי לדחוק את אש"ף ולשלול את הצעותיו להסדר קבע ליישוב הסכסוך. במילים אחרות, נתניהו פעל — ופועל בהווה — בניגוד לרעיון של "קיר הברזל", בכך שהוא מעביר את ההשפעה מהקבוצות המתונות לקבוצות כמו חמאס שסיסמתן "בשום אופן לא", ומעצים את קסמן בציבור הפלסטיני, כדי להוכיח ש"אין פרטנר" פלסטיני.

אירועי ה-7 באוקטובר והמלחמה בעקבותיהם אינם מזיזים את נתניהו והימין המשיחילאומני מעמדתם. הם מסרבים לכל מעורבות של הרשות הפלסטינית בעזה, שוללים לחלוטין את פתרון שתי המדינות, ומבקשים להכריע ללא תנאי את הפלסטינים הן בעזה והן בגדה. גם אם "קיר הברזל" יאטם מחדש באמצעות עיקור יכולותיו של חמאס בעזה, מבלי להשלים את צוואתו של ז'בוטינסקי לקבל את פניהם של המתונים עם הצעות לווייתורים הדדיים נגזר על מדינת ישראל לחיות לפי התפישה "לנצח תאכל חרב", כאשר דור אחר דור מוסיף להקריב את מיטב בנינו ובנותינו. כפי שהבטיח נפתלי בנט ב-2015 לחיילים השומרים בגשם: "יום אחד אתם תהיו בבית... ואז החיילים הבאים ישמרו עליכם".

לאסוננו, אז תתממש התחזית שכתבה חנה ארנדט במלחמת העצמאות: "וגם אם ינצחו היהודים במלחמה, סופה שהיא עתידה להרוס את האפשרויות ואת ההישגים הייחודיים של הציונות בפלשתינה. הארץ שתוגשם תהיה שונה למדי מזו שראו בחלומם יהודי העולם, הציונים והלא ציונים. היהודים ה'מנצחים' יחיו מוקפים באוכלוסייה ערבית עוינת לחלוטין, מסוגרים בתוככי גבולות מאוימים תמיד, שקועים בהגנה עצמית פיזית במידה כזו שתאפיל על כל הפעילויות והאינטרסים האחרים. צמיחתה של תרבות יהודית תחזל להיות עניינו של העם כולו. ניסויים חברתיים יינטשו בשל היותם מותרות לא מעשיים. המחשבה הפוליטית תצטמצם לכדי אסטרטגיה צבאית. פיתוח כלכלי ייעשה אך ורק על פי צורכי המלחמה".

ד"ר אריאלי הוא ראש (שותף) של קבוצת המחקר "תמרור" באוניברסיטת רייכמן

לחצו על הפעמון לעדכונים בנושא:

 חמאס רצועת עזה פלסטינים בנימין נתניהו

